

infirmam ratione fundata, etsi veritas objectiva existeret, nomen certitudinis non obtineret.

Motivum autem potest esse extrinsecum, et tunc certitudo, licet vera, est indirecta. Hujusmodi motivum aliquando dicitur *motivum credibilitatis*.

Impossibilitas dubitandi, quam importat certitudo, debet esse rationalis, et non tantum ex organis, ut in insanis, vel ex instinctu, ut in infantibus.

Certitudo considerari potest in Deo et in homine. In Deo est sub omni respectu absoluta et invariabilis: Deus enim cuncta cognoscibilia uno intuitu æterno et infallibili videt, sine medio: unde dici non potest philosophus. Talis cognitio in nulla intelligentia creata existere potest, ut evidens est.

Veritas igitur non communicatur homini, nisi modo imperfecto, juxta mensuram valde limitatam, majorem vel minorem, habita ratione uniuscujusque ingenii, studii, auxiliorum externorum, sive divinorum, sive humanorum.

Notandum est certitudinem humanam sub triplici respectu spectari posse, videlicet, ratione objecti, ratione subjecti et ratione motivi.

Objectum certitudinis humanæ sunt res existentes et possibiles, earumque proprietates et relationes, prout eas modo exposuimus: nulla igitur est difficultas sub hoc respectu. *Objectum* istud *proximum* dici potest, quando veritas iis insignita characteribus est, ut tuto a mente apprehendi et discerni possit.

Advertendum est res contingentes immutabiles esse quoad essentiam et possibilitatem, variabiles vero quoad existentiam. Attamen factum existentiam, independentem a cognitione nostra, est vel non est, et neutiquam, juxta nostram concipiendi modum, variatur.

Præcipue agitur de certitudine humana ratione subjecti et ratione motivi. 1° *Ratione subjecti* est firma mentis adhæsiō veritati cognitæ: evidens est illam variari juxta numerum et extensionem veritatum quæ cognoscuntur. Hinc certitudo, sub hoc respectu, non

est eadem in hominibus individuīs, ut patet, nec in eodem homine cunctis vitæ ejus instantibus: experientia enim constat eundem hominem novas quotidie agnoscere veritates, alias oblivisci, aliis minus firmiter adhærere, de aliis quibus adhæserat vere dubitare. Quatenus autem omne dubium necessario excludit, eadem est in omnibus.

2° *Ratione motivi*, certitudo humana est etiam major vel minor, quia motiva non eodem modo omnes afficiunt, nec eundem hominem in diversis circumstantiis: sed ubi sufficiens non adesset motivum ut adhæsiō esset rationalis et firma, jam cessaret certitudo.

Unde quamvis eadem sit, quatenus, uti modo dictum est, excludit omne dubium, variari potest aliquo sensu et major fieri quoad *intensitatem*, si ita loqui liceat.

Nunc dicendum est 1° de certitudinis divisione, 2° de illius existentia, et 3° de variis ejus motivis.

CAPUT PRIMUM

DE CERTITUDINIS DIVISIONE.

1° *Ratione objecti*, triplex vulgo distinguitur certitudo, nempe, metaphysica, physica et moralis.

Certitudo *metaphysica* ea est quæ fundatur in ipsis rerum essentiis, vel cujus contrarium est omnino impossibile, etiam per miraculum; v. g., *Bis duo dant quatuor*; *Omnes radii circuli sunt æquales*.

Certitudo *physica* ea est quæ fundatur in consuetis naturæ physicæ legibus, et cujus objectum aliter esse non potest sine miraculo: sic certum est solem cras oriturum esse, lapidem in aere demissum esse casurum; vera esse facta quæ videmus vel audimus, seu quorum testes oculati sumus, etc.

Certitudo *moralis* ea est quæ moribus hominum

adeo fundatur, ut ipsius contrarium esse non possit quin humana conditio subvertatur: sic certissime constat olim exstitisse imperium Romanum, nunc existere Romam, etc.

In consueto loquendi modo, alia est certitudo moralis quæ nihil aliud est quam verisimilitudo aut magna probabilitas, et cujus oppositum absolute est possibile: sic moraliter certum est hominem non libere mansurum esse in cubiculo flammis addicto, patrem probitate conspicuum filium non esse occisurum aut hæreditate sua privaturum, etc. De hac posteriori certitudine, quæ tamen magni momenti est et praxis quotidiana, siquidem ea plerumque nititur hominum agendi ratio sive privata, sive relative ad alios, hic præcise non agitur, sed de certitudine proprie dicta.

Hæc divisio ut incompleta a quibusdam arguitur, quia non clare videtur complecti certitudinem e sensu intimo, e memoria, etc., orientem. Eam tamen, ut apud philosophos consuetam, servamus; dicemus infra quomodo omnia certitudinis motiva ad hanc triplicem classem revocari queant.

2° Ratione subjecti, certitudo unica est, scilicet firma adhæsiō veritati, in ordine metaphysico, physico aut morali, juxta naturam objecti; nec major est certitudo metaphysica præcise quatenus metaphysica, quam physica aut moralis. Una tamen certitudo aliquando major est altera eo sensu quod plures sint rationes quam necesse est ad prudenter adhærendum, et mens firmiter adhæreat.

Eadem veritas potest esse certa physice et moraliter; v. g., facta certa sunt physice respectu testium, et moraliter respectu eorum ad quos sufficientia de illorum existentia pervenerunt testimonia.

Certitudo potest adhuc esse ratione subjecti, directa vel reflexa. Est *directa*, si mens statim et immediate veritati perceptæ adhæreat, sicut oculos luci meridiana: est *reflexa*, quando mens rationem sibi reddit cur adhæreat.

3° Ratione motivi, duplex distinguitur certitudo, nempe intuitiva et deductiva. *Intuitiva* est illa quæ sola visione mentis habetur; sic certum est totum esse sua parte majus: *deductiva* autem illa est quæ ope discursus ex certissimis principiis obtinetur; ita certum est tres angulos omnis trianguli *rectilini* duobus angulis rectis æquivalere.

Operatio mentis qua certitudo ex principiis certis ope discursus obtinetur, vocatur, uti jam diximus, *demonstratio*.

CAPUT SECUNDUM

DE EXISTENTIA CERTITUDINIS.

Pyrrho, philosophus Græcus, 330 annis circiter ante æram nostram existens, cuncta systemata cognitionum a philosophis huc usque excogitata læcessit, contendens nullum esse demonstratum, nullum veritatis criterium assignari, omni rationi dari rationem oppositam et æqualem. Veritatis existentiam non negabat, sed dicebat illam inveniri nondum potuisse, et nihil omnino certum esse, præter apparentias quibus vita humana instituitur; sic in universale inducit dubium, cui nomen suum imposuit. Unde ejus discipuli vocati sunt *Pyrrhonii*, vel *Sceptici*, id est, *inquirentes*, a verbo græco *σέπτομαι*, *inquirō*, quia plures ex eis semper veritatem inquirebant, et eam non inveniebant, aut se eam invenisse fateri volebant.

Arceſilas, anno 312 ante Christum natus, secundæ Academiæ seu Novorum Platoniorum fundator (1), universalem amplexus est pyrrhonismum, et tamen multos habuit discipulos, qui dicti sunt *Ἀκαδημαϊκοί*, id est *incomprehensores*. Impugnabat enim Stoicos

(1) Platonici semper dicti sunt Academici, a nomine domus amœnæ in suburbio Athenarum ædificata, in qua Plato philosophiam docebat.

qui fortiter tuebantur *κατάληψιν*, *comprehensionem*: ideo solam *ἀκατάληψιν*, id est *incomprehensionem*, defendi posse affirmavit sicque possibilitatem inveniendæ veritatis negabat.

Carneades, 200 annis circiter ante Christum natus, eandem admisit opinionem cum aliqua tamen reformatione: fatebatur enim judicia de rerum apparentis esse vera, non autem judicia de rebus ut in se sunt.

Sextus Empiricus, medicus, in III° æræ nostræ sæculo vivens, historiam philosophorum græcorum in propria eorum lingua scripsit: distinguit *Dogmaticos* ut Aristotelem, Epicurum et Zenonem, qui arbitrabantur se veritatem invenisse; *Academicos*, inter quos Arcesilam et Carneadem nominat, qui contendebant veritatem certo cognosci non posse; et *Scepticos*, veritatem semper inquirentes; quibus assentiendum esse putat.

Montaigne, *Bayle*, alique recentiores, plus minusve insipientes, huic doctrinæ faverunt, quamvis illam in tota generalitate sua nunquam tenuerint. Sicut autem indirecte existentiam certitudinis lædunt, indirecte etiam ex dicendis confutabuntur, magis vero directe ubi de variis certitudinis motivis quæ passim impugnarunt, nos autem infra stabiliemus in articulis distinctis.

Duplex igitur distinguitur pyrrhonismus; unus *subjectivus*, qui est universalis, et alter *objectivus*, qui certitudinem subjectivam non excludit. Pyrrhonismi objectivi defensores dicunt intellectum adeo infirmum esse, ut ea quæ sunt sicuti sunt percipere non possit, aut saltem distinguere non possit, an ea recte percipiat, nec ne. Oculus qui omnia videt objecta sub unico colore, errorem ex seipso detegere non potest: sic intellectus, in casu supposito, respectu veritatis. Unde, ut aiunt, non est transitus legitimus a *subjectivo* ad *objectivum*.

Hoc systema olim jam, uti diximus, notum et propugnatum, recenter tamen invaluit, præcipue apud

Germanos, novamque verborum formam induit, duce *Kant*, de quo infra.

Cæteri vero philosophi certitudinis existentiam admiserunt, et vocati sunt Dogmatistæ, quia veritates certo cognitæ sunt dogmata quibus ratio assensit.

Ipsorum est, quando cum Scepticis causa agitur, existentiam certitudinis, expositione clara et nitida, tanquam factum inconcussum et universale asserere, ostendere pyrrhonismum contra hanc universalem et invincibilem persuasionem prævalere non posse, demonstrare scepticos, quicumque sint, non nisi vana et contradictoria prætere, eorumque tandem objectiones diluere; cum quibus ad hunc finem assequendum, sit sequens.

PROPOSITIO.

Existit certitudo proprie dicta, et ideo rejiciendus est pyrrhonismus, sive subjectivus, sive objectivus.

Hæc propositio stricte probari non potest, quia probationes supponunt aliquid jam esse certum. Pro explicatione rei sufficit ostendere dubium de quo agitur prorsus impossibile esse. In hoc nempe consistit, quod mens sit perpetuo fluctuans inter affirmandum et negandum, ob rationes hinc et inde oppositas: atqui perpetua hujusmodi fluctuatio mentis est omnino impossibilis et humanam prorsus subverteret rationem. Plurimæ enim dantur propositiones circa quas nemo cohibere potest suum assensum; v. g., istæ: *Existo*; *Aliquid extra me existit*; *Bis duo dant quatuor*; *Totum est sua parte majus*; *Non est effectus sine causa*; *Nihili nullæ sunt proprietates*, et innumeræ aliæ quæ fundamentum naturæ nostræ rationalis constituunt. Sic habet Fénelon (*Existence de Dieu*, 1re partie, n° 52): *Il est impossible, quelque effort qu'on fasse sur son propre esprit, de parvenir jamais à douter sérieusement de ce que les idées nous*

représentent avec clarté; par exemple : si le tout est plus grand qu'une de ses parties, etc.

Et vero, adeo impossibile est dubium universale, ut Sceptici illud defendere non valeant quin perpetuo sibi contradicant; vel enim admittunt iudicia de rebus in ordine ad nos esse vera, vel non: si prius, jam aliquid est certum, nempe iudicium istud: Iudicia de rerum apparentiis sunt vera; si posterius, saltem admittent de omnibus dubitandum esse: porro iudicium istud est de rebus ut in se sunt. Ergo, etc. Unde S. Aug., qui ipse fuerat Academicus, sic Academicos et quoscumque dubitantes premebat, *de vera Religione*, c. 29, n. 73: *Omnis qui se dubitantem intelligit, verum intelligit, et de hac re quam intelligit certus est: de vero igitur certus est; omnis igitur qui utrum sit veritas dubitat, in seipso habet verum unde non dubitet. Nec ullum verum nisi veritate verum est.*

Quod si dicant se dubitare an de omnibus dubitandum sit, se dubitare an existant, se dubitare an alii sint homines, an loquantur, an audiantur, an habeant os et linguam, an verba sint quibus ideæ manifestari possint, etc., tunc humanam rationem funditus subvertentes, delirantibus assimilandi sunt et ut tales deserendi, quia nullum superest medium cum illis ratiocinandi. Nullus, quippe, nisi demens fuerit, huc usque deveniet, aut saltem nemini fucum faciet. Quod sic exprimit D. Frayssinous, *Conf. de la Vérité* (tome I, p. 52): *Je suppose qu'un sophiste essayât de nous prouver que nous n'existons pas, que rien n'existe hors de nous, que le mouvement est impossible, qu'une maison s'est bâtie toute seule, que l'ingratitude est une vertu: ce sophiste pourrait bien nous embarrasser par ses subtilités; mais la nature humaine se soulèverait tout entière contre ses vains arguments, et serait retenue dans la vérité par ses notions primitives qui maîtrisent son intelligence et l'enchaînent à ce qui est réel.*

Rationes allatæ pyrrhonismum *subjectivum* seu uni-

versalem directe impugnant, eo ipso quod existentiam certitudinis demonstrant.

Qui pyrrhonismum *objectivum* defendere aggrediuntur, in pluribus pariter sibi contradicunt: nam 1° probare intendentes infirmum esse intellectum nostrum, eo ipso supponunt aliquid probari posse. Ad arguendum contra certitudinem *objectivam* ex infirmitate, erroribus et contradictionibus mentis, eo ipso veritatem *objectivam principii causalitatis* evidenter admittunt. 2° Ex eo quod existiment aliquid affirmari posse (de internis vel de externis affirmetur, parvi refert), ex eo supponunt necessario veritatem *objectivam principii* quod dicitur *contradictionis*, sine quo nulla affirmatio fieri potest. 3° De internis merito affirmatur, inquit, quia impossibile est non affirmare: at non minus impossibile est non affirmare ubi agitur de multis externis objectis; v. g., de existentia terræ, etc. Ergo non possunt systema suum propugnare quin mox ad ipsum pyrrhonismum *subjectivum*, inviti forte, sed necessario ducantur, et tunc confutantur omnibus rationibus contra prius systema allatis. Ergo, etc.

Nemo non videt quam absurda et perniciosa sequantur consecutaria ex utroque scepticismo, nec hoc argumentum evolvere necesse est.

Hinc certitudinis existentia validis argumentis impugnari non potest. Ad hoc quippe necesse foret ut adversus illam darentur rationes claræ et insuperabiles: at manifestum est non dari tales rationes invincibili persuasioni totius generis humani oppositas. Quæ ergo a Scepticis proponi solent objectiones haberi debent ut meræ cavillationes, imbecillitatem mentis nostræ atque limites ejus ostendentes, sed existentiam certitudinis commovere non valentes. Ergo, etc.

Solvuntur objectiones.

Obj. 1°. De omnibus dubitandum est si nullæ sint

propositiones quibus assensum denegare non valeamus : atqui nullæ sunt propositiones quibus, etc.; ergo, etc.

R. Nego min. Ostendimus enim plurimas dari propositiones circa quas assensum nostrum cohibere non possumus; v. g., *Existo; Aliquid extra me existit*, etc.; ergo, etc.

Inst. 1° Contra quamlibet propositionem validæ proponi possunt objectiones : ergo nulla est propositio cui assensus denegari non possit.

R. Nego ant. Sint enim in exemplum propositiones superius allatæ, *Existo; aliquid extra me existit*, etc.; certe contra hujusmodi propositiones validæ proponi non possunt objectiones; quidquid enim dicat subtilissimus disputator, nunquam intricatis argumentis suis persuadere, etiam rustico, bis duo non dare quatuor; totum non esse sua parte majus; solem, lunam, stellas et mundum non existere, aut eorum existentiam non constare; alios homines non esse, etc. Ergo contra propositiones istas validæ proponi non possunt objectiones, sed meræ duntaxat cavillationes, et quædam argutiolæ contemnendæ.

Inst. 2° Omni rationi datur ratio opposita : ergo contra quamlibet propositionem validæ proponi possunt objectiones.

R. Dist. ant. Omni rationi datur ratio opposita inutilis, *concedo antecedens* : æqualis, *nego antecedens*. Itaque non diffitemur omni rationi aliquam dari posse rationem oppositam futilem; nihil enim est tam clarum et tam manifestum contra quod argutiis certantes aliquid dicere nequeant; sed negamus quod omni rationi detur ratio opposita æqualis vel etiam alicujus momenti; nam, ut diximus, plurimæ dantur propositiones ita lucidæ ut nihil soli tum ipsis opponi queat. Porro solæ rationes solidæ validas subministrare possunt objectiones : ergo, etiamsi concederetur omni rationi aliquam dari rationem oppositam, non seque-

retur quod contra quamlibet propositionem validæ proponi possint objectiones.

Inst. 3° Forsitan possibile est aliquando inveniri rationes rationibus oppositas et æquales : ergo, etc.

R. Nego ant. Nam 1° hujusmodi rationes inveniri non possunt per discursum, quin sint principia certa ex quibus deducantur : atqui, juxta Scepticos, nulla sunt principia certa. 2° Quædam sunt veritates adeo manifestæ ut certissimum sit inveniri non posse rationem eis oppositam et æqualem; tales sunt propositiones superius citatæ. Etenim veritates ignotæ decursu temporis inveniri possunt; at rationes non existentes, videlicet veritatis evidentis contradictoriæ, nunquam inveniri queunt. Ergo, etc.

Obj. 5° Dubium quod valide non confutatur admitti debet : atqui dubium generale Scepticorum valide non confutatur : ergo, etc.

R. Nego min. Clare enim ostendimus dari propositiones circa quas nullum moveri possit dubium; eo ipso dubium universale evertitur et prorsus impossibile demonstratur : ergo, etc.

Inst. 1° Dubium Scepticorum valide confutari non potest, quin sit principium argumentationis certum ab ipsis admissum : atqui nullum hujusmodi admittunt principium : ergo, etc.

R. Nego min. Nam 1° plerique saltem admittunt judicia de rerum apparentiis esse vera : atqui judicia de rerum apparentiis vera esse non possunt, quin sint judicia de rebus ut in se sunt vera; 2° constat, ex dictis, dari propositiones ita fulgentes ut assensus circa illas cohiberi non possit; eas igitur admittere coguntur Sceptici, vel omnem rationem humanam abjiciunt, et tunc indigni sunt ut cum illis disputemus; 3° si nihil omnino admittant, nec agere, nec disputare, nec loqui debent, nec aliquid objicere possunt : ergo nulla opus est confutatione.

Inst. 2° Illud principium non probatur, sed suppo-

nitur : atqui principium suppositum nullius est roboris : ergo, etc.

Dist. min. Principium suppositum nullius est roboris, si probatione indigeat, *concedo*; si probatione non indigeat, *nego min.* Etenim principium quod probatione indiget supponi non debet, aut, si supponatur, nullius est roboris; id patet. At principium quod probatione non indiget, statim supponi et admitti debet ut certissimum; quia nulla confici possunt argumenta principio isto clariora. Sic qui, per seriem argumentationum, demonstrare intenderet solem hora meridiana lucere, rem simplicissimam obscuraret : ita is qui primas veritates per se lucidas et omnibus communes ope discursus probare vellet. Ergo, etc.

Obj. 3°. De omnibus dubitandum est, si mens humana certitudinis non sit capax : atqui mens humana certitudinis non est capax : ergo, etc.

R. Nego min. Nam mens humana certitudinis est capax, si veritati plurimarum propositionum absque errandi periculo adhaereat : atqui mens humana veritati, etc.; nam veritati illarum propositionum absque errandi periculo adhæret, de quibus dubium respectu uniuscujusque hominis est rationabiliter impossibile : atqui plurimæ sunt hujusmodi propositiones, ut jam ostendimus. Ergo, etc.

Inst. 1°. Mens humana errori est obnoxia : ergo non est certitudinis capax.

R. Dist. ant. Mens humana est errori obnoxia in aliquibus, *concedo*; in omnibus, *nego ant.*, propter rationem in præcedenti responsione allatam. Ex eo quod enim mens in aliquibus sit errori obnoxia, non sequitur illam certitudinis non esse capacem, ut patet. Ergo, etc.

Inst. 2°. Ideo mens errori est obnoxia, quia est finita : atqui est in omnibus finita : ergo est in omnibus errori obnoxia.

R. Dist. maj. Ideo mens humana in aliquibus est er-

rori obnoxia, quia est finita, *concedo*; ideo est errori obnoxia in omnibus, *nego maj.* Itaque fateor mentem humanam in aliquibus errori obnoxiam esse, id est, a recta rationis via deflectere vel absque motivo sufficienti judicare posse, quia est finita : si enim infinita esset, nunquam errare posset. Sed ex eo quod in omnibus sit finita, non sequitur illam in omnibus errori obnoxiam esse, nam a principiis certis procedens, et a regulis accuratæ ratiocinationis supra expositis non recedens, in veritate stabit : si autem nexum conclusionis cum præmissis non percipiat, a concludendo abstinere debet. Ergo, etc.

Inst. 3°. Mens humana, ex dictis, nullius objecti omnes proprietates novit : ergo nunquam constare potest illam non errare.

R. Nego consequens et consequentiam. Istud enim argumentum non minus est ridiculum quam hoc sequens : Nemo omnes divitias omnesque honores possidet : ergo nullus certus est se aliquas divitias vel aliquos honores possidere. Quamvis enim mens nullius objecti omnes proprietates noscat, si vel unam clare percipiat, eam certo cognoscit. Ergo, etc.

Inst. 4°. Fieri potest ut inter proprietates objecti incognitas una existat quæ certitudinem proprietatis notæ destruat : ergo, nisi mens omnes unius objecti proprietates noscat, nullam certo cognoscit.

R. Nego ant. Mens enim certissima est de veritate hujus principii per se omnibus noti : *Idem non potest esse simul et non esse*; at idem esset simul et non esset, si in eodem objecto quædam essent proprietates incognitæ quæ cognitis repugnarent easque destruerent; nam tunc eædem proprietates essent simul in eodem objecto compatibles et incompatibiles : essent compatibles quidem, cum in eo existerent; essent tamen incompatibiles, siquidem sese mutuo destruerent; v. g., circulus posset esse simul rotundus et quadratus. Ergo, etc.

Obj. 4°. Forsitan præsens vita merum est somnium et phantasma : ergo de omnibus, etc.

Nego ant. Illud enim tanquam certissimum admitti debet, circa quod nullum proprie dictum moveri potest dubium rationale : atqui circa præsentis vitæ realitatem et mundi existentiam nullum proprie dictum moveri potest dubium rationale, ut quisquis rationis compos fateri cogitur. Nos magis enim serio dubitare possumus de realitate præsentis vitæ et de differentia inter somnium et vigiliam, quam de existentia nostra : at nullo modo de existentia nostra dubitare possumus : ergo solummodo delirantes affirmare possunt præsentem vitam forsannerum esse somnium.

Obj. 5°. Forte aliquod genium præpotens nobis perpetuo illudit, nosque invincibiliter decipit : ergo proprie dictam certitudinem non habemus.

Nego ant. Quodlibet enim genium, quantumvis supponatur potens et malignum, ea facere non potest quæ sese destruunt : atqui nobis circa omnia perpetuo illudere, nosque invincibiliter decipere non posset, quin multa faceret sibi pugnancia et sese destruentia ; v. g., si erramus judicando bis duo dare quatuor, totum esse sua parte majus, circulum esse rotundum, eo ipso verum esset bis duo non dare quatuor, totum sua parte non esse majus, circulum non esse rotundum, etc. At manifestum est hæc repugnare et se mutuo destruere ; si enim pars esset toto major, jam non esset pars illius totius, circulus non rotundus non esset circulus.

Præterea, si dicant Sceptici nos circa hæc omnia perpetuo decipi, eo ipso nos existere demonstrant ; prius est enim existere quam decipi et errare. Ergo, facta quacumque hypothesi, impossibile est ut a genio præpotente vel a qualibet alia causa circa propriam existentiam nostram decipiamur. Vide Fénelon, *Démonstration de l'existence de Dieu*, 2e partie, chap. 1er, n° 6 : « *J'ai beau vouloir douter de toutes choses, inquit, il m'est impossible de pouvoir douter si je suis.*

Le néant ne saurait douter, et quand même je me tromperais, il s'ensuivrait, par mon erreur même, que je suis quelque chose, puisque le néant ne peut se tromper. Douter et se tromper, c'est penser ; ce moi qui pense, qui doute, qui craint de se tromper, qui n'ose juger de rien, ne saurait faire tout cela s'il n'était rien. »

COROLLARIUM PRIMUM.

Ergo existit veritas quæ, plus minusve, cognosci potest et in multis revera cognoscitur ; existit etiam in mente humana facultas eam apprehendendi, et ipsi firmiter ac certissime adhærendi ; alioquin certitudo proprie dicta non existeret.

COROLLARIUM SECUNDUM.

Ergo datur principium certitudinis per se notum, omnibus commune et cum veritate essentialiter connexum. 1° Per se notum, alioquin probatione indigeret, et sic in infinitum probandum esset, quod omnem certitudinem destrueret. 2° Omnibus commune : etenim, in omnibus, prout supra diximus, adest certitudo, eademque, quoad principium generale, nobis apparet hæc invincibilis et universalis persuasio. Ideo principium istud, quod attente expendemus infra, ubi de motivis certitudinis, jam nobis exhibetur ut intelligentiæ humanæ proportionatum, et tale ut nullus rationis compos et in nullo certus, concipi non potest. 3° Cum veritate essentialiter connexum ; secus plenam certitudinem generare non potest. In omni demonstratione ab illo principio procedendum, vel ad illud ultimo perveniendum est, ut veritas quæsitæ certo obtineatur.

COROLLARIUM TERTIUM.

Principium istud non fuit excogitatum, sed in prima origine a Deo dari debuit, et perpetuo intellectum est

ut natura fundatum : sine illo quippe ratio humana subsistere non potest, nec quidquam operari. Etenim, plurimæ veritates ab omnibus semper et ubique invincibiliter admissæ sunt, ita ut qui eas in dubium revocare vellet, statim ut dementia correptus haberetur. Revera, quod ab omnibus invincibiliter admittitur falsum esse non potest, quin omnis tollatur certitudo et ratio humana destructura, quia nullum subesset medium erroris detegendi; hoc autem directe explicabimus et probabimus infra.

Illæ autem veritates, per se notæ, omnibus communes, quibus invincibiliter adhæremus, sunt principium, basis et fundamentum totius humanæ scientiæ : idcirco philosophiam recte definiri posse diximus, Scientiam ex primis principiis deductam.

Philosophia igitur non habet pro objecto has inquirere veritates quæ, vitæ humanæ et sociali necessariae, nunquam fuerunt ignotæ; sed primis principiis firmiter innixa, sicut arbor suis radicibus et domus suo fundamento, alias veritates minus notas vel omnino ignotas, earumque rationes, respectus et demonstrationes investigat, ordinat et ab adversariorum objectis vindicat. Recte ergo dicitur logicam mentis operationes dirigere, tum in inquisitione, tum in manifestatione veritatis.

COROLLARIUM QUARTUM.

Cum pyrrhonismus universalis sit impossibilis, omnis propositio, omnis sententia vel methodus quæ, accuratæ demonstrationi subjecta, ad intolerabilem hanc absurditatem deduceret, statim rejicienda esset ut falsa. Hinc sane improbandi sunt qui, nonnullis difficultatibus pressi, confessi sunt nullam proprie dictam existere certitudinem in individuo, sed tantum in societate; nam 1º omnes persuasum habent se habere certitudinem : omnes ergo deciperentur, et intelligentia humana funditus rueret. 2º Si nulla existat certi-

tudo proprie dicta in individuo, nec etiam in societate, quia existere non potest nisi in mente eam suscipiente : porro societas ut talis mentem certitudinis capacem non habet, sed ex individuis veritati adhærentibus componitur. 3º Si individuus certitudinem proprie dictam non possideret, ne quidem certo affirmare posset certitudinem in societate residere, vel societatem esse. 4º Conceditur veritatem esse in societate; atqui societas affirmat certitudinem in individuo existere posse. Ergo, etc.

Hæc vero tantum indicamus, in capite sequenti certitudinem ex variis motivis in individuo existere posse et facto existere demonstraturi.

Non tamen dicimus individuum privilegio infallibilitatis gaudere eo sensu quod nunquam erret, sed eo sensu quod infallibiliter adhæreat, sive principiis per se claris, sive conclusionibus ex principiis certis evidenter deductis, sive veritatibus quæ uno ex motivis certitudinis infra memorandis nituntur. Cum autem ab iis regulis deflectere possit, sic et errare potest.

COROLLARIUM QUINTUM.

Quando una propositio solide stabilitur per demonstrationes materiæ competentes, rejici non debet propter objectiones etiam insolubiles. Illæ enim difficultates, ex limitibus intelligentiæ nostræ nascentes, optime probant in rebus nostro concipiendi modo magis proportionatis multa nos latere, quod quidem semper agnoscere et confiteri debemus; at inde concludi non potest propositiones clare demonstratas vel ab omnibus invincibiliter admissas, propter difficultates, rejiciendas esse, alioquin in absurditatem dubii universalis sine ulla spe ex illo emergendi relaberemur. Unde, quotquot proferantur objectiones ex obscuritate rei demonstratæ, vel ex difficultate illam cum alia re demonstrata conciliandi petitæ, statim rejiciendæ sunt, tanquam ad rem non pertinentes. Fre-